

Alexandru-Ioan I. PINTILIE
“Alexandru Ioan Cuza University” of Iassy, Romania,
Faculty of Orthodox Theology „Dumitru Stăniloae”

THE LAICS ROLE IN PREACHING THE DIVINE WORD IN THE CHURCH

Viewpoint

Keywords

Laics
Church
Divine Word
Preach

JEL Classification

Z12

Abstract

The question that preoccupies more and more the Church has been intensively raised and is referring to the role of the laics in teaching the divine Word within the Church. Of course, this question has an answer, but it also raises two questions: which kind of laics and in what conditions can they preach the Word?

We find the teaching of the divine Word by the laics within the Church since its beginnings, when they had an important role in the spreading and teaching through the Gospel. The laics can practice their right of teaching the Word, by going on mission and contributing to the reinforcement and the defense of the faith, both by public actions, but only with the hierarchy permission and also by private actions, as parents or members of a Christian family or society.

Pe întreg cuprinsul țării noastre, în special, dar și în toate țările de tradiție creștină, în general, sfintele slujbe se săvârșesc după o rânduială tipiconală bine stabilită de Sfinții Părinți. Dar, cu toate acestea, trebuie și este necesar să recunoaștem că putem vorbi din ce în ce mai mult despre o criză acută a predicii din zilele noastre, acest lucru fiind bine întemeiat, dat fiind faptul că această criză se manifestă sub diferite forme și aspecte, observabile cu ușurință (Gordon, 2003). Astfel, vedem că nu se predică mai deloc în unele biserici și, dacă se predică, se recurge de cele mai multe ori la câteva anunțuri de rutină, însoțite adesea de solicitări interminabile bănești, sau se vorbește mult, fără a se trata cu specificitate un anumit subiect de interes. Din acest motiv, unii credincioși sunt lipsiți de o propovăduire coerentă și corectă a cuvântului, putând fi numiți victime ale absenței totale ale predicii sau ale unor perorații chinuite, care creează în ochii ascultătorilor o imagine defectuoasă, ba chiar jalnică a predicatorului care stă în fața lor. Stând așa lucrurile, putem recunoaște ca adevărată afirmația părintelui Dumitru Belu, care ne spune că „amvoanele noastre sunt mute, iar când nu sunt mute, bat câmpii!” (Gordon, 2003, p. 9).

Această imagine defavorabilă se proiectează destul de dureros și nedrept asupra Bisericii și a membrilor ei. Din fericire, aceste situații nu sunt majoritare, dar ele trebuie să ne facă să fim sensibili și să ne îngrijoreze. Trebuie să luăm măsuri pentru ca lucrurile privite din acest punct de vedere să se îmbunătățească. Predicatorul din ziua de azi, trebuie să plece de la o anumită prezență sufletească a ascultătorilor săi sau de la ceea ce înțelegem prin „actualitatea sufletească” (Chilea, 1967, p. 72).

Astăzi, apare tot mai mult întrebarea care frământă din ce în ce mai mult Biserica, și anume aceea referitoare la rolul laicilor în propovăduirea cuvântului dumnezeiesc în cadrul bisericesc. Desigur, ea are un răspuns afirmativ, însă ea presupune alte două întrebări: care laici și care ar fi condițiile în care ei pot predica Cuvântul?

Într-adevăr, laicii pot predica în cadrul cultului divin, dar numai sub ascultarea, îndrumarea și binecuvântarea ierarhului locului sau a preotului liturghisitor. Teologia românească beneficiază de un tratat referitor la aspectul predicii mirenilor în Biserică, al părintelui Liviu Stan (Stan, 1939). În ceea ce privește răspunsul la întrebarea noastră, dacă laicii pot predica în Biserică, el ne lămurește astfel: „Laicii pot predica cu permisiunea autorității bisericești. Pot lua parte, așadar, la oficiul magisteriului. Ei pot învăța în biserică în virtutea obligației generale creștine de a mărturisi credința și în virtutea trimerii generale la slujba cuvântului, care-i privește pe toți laicii. Ei pot, așadar, învăța, predica, pot face misiune, cateheză, pot contribui la întărirea și apărarea credinței prin acțiune publică, cu permisiunea și sub controlul ierarhiei și prin

acțiuni particulare, ca părinți, ca membri ai unei familii, ai unei societăți, ca nași etc.” (Stan, 1939, pp. 106-107).

Anumite canoane, elaborate de ședințele unor sinoade ecumenice sau locale, interzic categoric predicarea laicilor. Evident, canoanele acestea sunt în vigoare, iar interpretarea lor trebuie făcută cu mare grijă, mai precis cu mediere atentă între acrivie și iconomie, două atribute specifice dreptului bisericesc. Cel mai categoric dintre ele este canonul 64 Trulan (sinoadele V-VI ecumenice): „Nu se cuvine ca laicul să țină cuvântare sau să învețe în chip obștesc, însușindu-și de aici slujba învățătoarească, ci să se supună rânduiei predanisite de către Domnul și să-și deschidă urechea spre cei ce au darul cuvântului de dascălie și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserica cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului Pavel (1 Corinteni 12, 27)” (Floca, 2005, p. 157).

În omilia 26, Sfântul Grigorie Teologul arată lămurit rânduiala zicând: “Pe această rânduială să o cinstim fraților, pe aceasta să o păzim. Unul să fie ureche, altul limbă, altul mână, altul altceva; unul să învețe, altul să se lase învățat. Și după aceasta: Și cel ce învață să o facă cu supunere și cel ce dăruiește să o facă cu bucurie, și cel ce slujește să fie cu râvnă; să nu fim toți limbă, lucrul cel mai cu înclinare, nu toți apostoli, nu toți profeți, nu toți tâlcuitori. Și apoi spune: Ce te faci pe tine păstor, oaie fiind? Ce te faci cap, picior fiind? De ce te apuci să comanzi oaste, fiind pus între ostași? Și în alt loc: Înțelepciunea poruncește: Nu fi grabnic în cuvinte, nu te măsură cu cel bogat, sărac fiind, nici nu căuta să fii mai înțelept decât înțelepții... Iar de s-ar prinde cineva călcând canonul de față, să se afurisească pe 40 de zile” (Floca, 2005, p. 158).

Desigur, textul canonului 64 Trulan, receptat și tâlcuit cu exactitate, ar determina stoparea accesului la amvon pentru oricare creștin laic, indiferent de pregătirea sa, treapta lui socială, ținuta sa duhovnicească etc. Explicat în contextul canonic general și mai ales în cel istoric al slujirii creștine, canonul sugerează apelul la iconomie și discernământ. Mesajul esențial din acest canon este ușor de sesizat și anume: nimeni dintre laici să nu îndrăznească a-și lua singur dreptul de a propovădui. Dar dacă este socotit vrednic și este chemat, invitat, să rostească un cuvânt de învățătură, laicul trebuie să facă această plăcută și nobile ascultare, având binecuvântarea și încrederea clericului responsabil cu oficiul magisteriului. În acest sens se pronunță, de fapt, toți canoniștii ortodocși. Parintele Liviu Stan spune că „laicii, prin încuviințarea primită de la episcop, pot exercita, în limitele încuviințării, puterea învățătoarească. Lor nu le revine acest drept ca preoților și episcopilor, în baza puterii sacramentale, ci numai în urma îndreptățirii pe care le-o dă episcopul. Biserica poate folosi laicii

pregătiți în lupta împotriva tuturor curentelor potrivnice ei, atât împotriva sectelor obișnuite, cât și împotriva curentelor de gândire filozofică sau politică, atee. Pe laicul care-și sprijină Biserica sa în activitatea ei învățătoarească, Biserica nu poate decât să-l primească cu bucurie și dragoste, iar nu să-i strige *turmă* sau *ce te faci păstor, oaie fiind?*” (Floca, 2005, p. 158).

Tot în context canonic, părintele Liviu Stan notează o interesantă reglementare a sinodului IV local din Cartagina (398), (canonul 98, de fapt): „Laicul poate să învețe în prezența clericilor, numai dacă a fost invitat de către aceștia” (Stan, 1939, p. 83). Este limpede că acest canon stipulează dreptul laicilor de a predica, dar sugerează și subînțelesul că, fără prezența și consimțământul clericilor, laicilor le este interzis categoric acest drept.

Propovăduirea unor laici distinși a creat o frumoasă tradiție. Chiar în Biserica primară întâlnim astfel de propovăduitori și mărturisitori laici, care au avut un rol covârșitor în răspândirea și aprofundarea Evangheliei. Cărțile Noului Testament și istoria bisericească au consemnat, de altfel, o sumedenie de amănunte cu privire la aportul creștinilor laici, pe lângă cel al ierarhiei, la misiunea de evanghelizare a lumii păgâne. De exemplu, în Faptele Apostolilor se spune că, după uciderea întâului mucenic și arhidiacon Ștefan la Ierusalim, toți ceilalți creștini au fugit împrăștiindu-se în toată Palestina și în împrejurimi, căci erau aspru prigoniți de Saul. Dar, „risipindu-se treceau binevestind cuvântul” (Fapte 8, 4), întemeind, de pildă, Biserica din Antiohia.

Importantă de amintit este și slujirea omiletică a unor laici cu o chemare specială, între care didascalii ocupă un loc cu totul aparte. Este bine cunoscut faptul că împreună cu Sfinții Apostoli, în Biserica primară au făcut misiune profeții și didascalii, ca purtători ai unor harisme speciale, specifice râvnei incandescente a slujirii apostolice. O mărturie semnificativă despre acești misionari-cateheți ne dă Sfântul Apostol Pavel, în prima Epistolă către Corinteni: „Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică: întâi apostoli; al doilea, profeți; al treilea, învățători...” (1 Corinteni 12, 28). Că aceștia aveau un har misionar special ne încredințează același Sfânt Apostol, atunci când întreabă retoric: „Oare toți sunt apostoli? Oare toți sunt profeți? Oare toți sunt învățători? Oare toți fac minuni?...” (1 Corinteni 12, 29) (Gordon, 2003). Referitor la cele trei harisme menționate, profesorul Teodor M. Popescu le distinge astfel: „Pe când Apostolul era misionarul profesionist, iar Profetul organul inspirat, care prezice, revelează, ceartă și sfătuiește, Didascalul este, așa cum îl arată și numele, învățătorul propriu-zis al comunității, cel care o instruiește mai de-aproape în cele ale credinței și moralei creștine, purtător al cunoștinței și înțelepciunii. În triada de slujitori ai cuvântului dumnezeiesc, el este factorul special al

învățământului creștin. Numai el are ca funcție determinantă învățătura. Pentru istoria teologiei creștine, didascalul are, de aceea, o importanță pe care n-au avut-o evanghelistul misionar și profetul” (Popescu, 1996, pp. 86-87).

Misiunea apostolilor și a profetilor s-a stins de timpuriu, dar a didascalilor a continuat până prin secolul al V-lea, după cum ne încredințează istoricul bisericesc Socrate (Popescu, 1996). Didascalii erau rânduiți de către Sfinții Apostoli în comunitățile în care așezau preoți. Astfel, în timp ce preoții se ocupau cu precădere de săvârșirea cultului divin, didascalii laici aveau în grijă explicarea învățăturilor evanghelice propovăduite de Sfinții Apostoli. Tot ei erau cei care protejau aceste învățături de interpretări greșite, de atacurile ereticilor etc. Funcția didascalilor a fost preluată treptat de bărbați instruiți, care vor întemeia școli catehetice și alte instituții de învățământ. Toate, bineînțeles, cu binecuvântarea și sub ascultarea Bisericii.

Trecând în revistă istoria vremurilor noastre, ne dăm seama că acești didascoli sunt, de fapt, strămoșii dascălilor de teologie de mai târziu, printre care au strălucit un mare număr de laici devotați misiunii de propovăduire. Aportul profesorilor de teologie laici la propovăduirea creștină, pe lângă cel al clericilor, este foarte bine cunoscut, atât din scrieri, cât și din viața liturgică a Bisericii. În aceeași categorie a propovăduitorilor laici, pot fi incluși chiar și dascălii (cântăreții, diecii) din biserici, care, cu binecuvântarea preoților citeau (pe alocuri, mai citesc și acum) Cazania și alte predici.

Un exemplu grăitor de predică laică în perioada de început a Bisericii creștine este cel al *laicului* Origen (†254) (Gordon, 2003). El este supranumit *laicul* pentru că i s-a permis de unii episcopi ai vremii sale să predice în cadrul cultului bisericesc, cu toate că nu era hirotonit. Acest lucru a părut în fața multora o gravă încălcare a disciplinei bisericești. Origen este cel dintâi mare teolog răsăritean de la care ne-au rămas un însemnat număr de predici. El este începătorul omiliei creștine propriu-zise, inclusiv ca termen, opera sa exegetică cuprinzând aproape întreaga Scriptură dar, din păcate, nu toate omiliile s-au păstrat. Dintre acestea le amintim doar pe cele traduse deja în românește: Omilii la Facere, Ieșire, Numeri, Iosua, Cântarea Cântărilor, Cartea Proorocului Ieremia (Origen, 1981). Începuturile educației creștine le datorează tatălui său, Leonida, care, fericit că fiul este atât de receptiv față de cele sfinte, „îi săruta pieptul, pe când dormea” (Coman, 1956, p. 97). Origen și-a desfășurat activitatea catehetică și omiletică, deosebit de bogată, încă din fragedă tinerețe. La vârsta de numai optsprezece ani, episcopul Demetrios îi încredințează conducerea școlii catehetice din Alexandria. Prin talentul său catehetic și retoric l-a readus pe

Ambrozie la Ortodoxie, căci rătăcise o vreme în secta intelectualistă a lui Valentin. Văzând că a fost salvat, Ambrozie, bogat fiind, și-a pus averea la dispoziția învățătorului său, spre a-și putea redacta imensa operă. Astfel, Origen avea la dispoziție un secretariat și o editură cu șapte stenografi, care se înlocuiau pe rând, copişti, caligrafi etc. Faptul care a produs cea mai mare senzație în vremea sa și impresionează până în zilele noastre, este calitatea lui de exeget și predicator. Fără a fi hirotonit, i s-a permis să predice în Cezareea Palestinei și Ierusalim, fiind rugat să explice din Scriptură în mijlocul adunării credincioșilor, cu încuviințarea episcopilor Teoctist al Cezareii și Alexandru al Ierusalimului, fapt care atrage protestul episcopului Demetrios al Alexandriei. El va scrie mai târziu: „Nu s-a auzit niciodată povestindu-se, și nici astăzi nu se întâmplă, ca laicii să rostească o omilie în prezența episcopilor!” (Crouzel, 1999, p. 50). La care, episcopii amintiți răspund în anul 218, că “unde se găsească oameni apti pentru a învăța, aceștia sunt chemați și chiar rugați de episcopi să vorbească poporului” (Stan, 1939, p. 81). În a doua etapă a vieții sale, pe lângă învățământ și elaborarea operelor sale, Origen se ocupă și de activitatea pastorală propriu-zisă, iar nivelul pregătirii sale omiletice este ilustrat de faptul că a reușit să elaboreze foarte multe omilii, devenite celebre, apoi. Cele mai multe, elaborate chiar în timpul predicării, cum este, de exemplu, omilia la episodul întâlnirii lui Saul cu vrăjitoarea din Endor (1 Regi, 28).

Pe lângă Origen, Istoria Bisericii cuprinde și alte exemple grăitoare de creștini laici care au propovăduit fără frică, dar cu râvnă, cuvântul Evangheliei lui Dumnezeu. Semnificativă este propovăduirea *laicului* Iustin Martirul și Filozoful († 166), căruia îi datorăm, între altele, două Apologii în favoarea creștinilor, pe care-i apără de calomniile nedrepte și în care vorbește despre elementele culturii Bisericii primare. Printre alți propovăduitorii laici, veritabili apărători ai Ortodoxiei pot fi menționați și: Frumențiu (secolul al IV-lea), Edesiu (secolul al IV-lea), Grigorie Luminătorul (secolul al IV-lea), Maxim Mărturisitorul (secolul al VII-lea), Nicolae Cabasila (secolul al XIV-lea) (Gordon, 2003).

Am amintit mai sus de contribuția dascălilor de strană la slujirea învățătoarească a Bisericii noastre, în buna tradiție a didascalilor harismatici din primele veacuri creștine. Însă, urmașii cei mai autorizați ai lor, cât și ai reprezentanților de seamă de la școlile catehetice de odinioară, sunt profesorii de teologie laici de la Facultăți și Seminarii care, dimpreună cu clericii de pe diferitele trepte ale ierarhiei, s-au remarcat și prin osteneala predicării, sub diferite forme. Ne referim la preocuparea specială pentru predici și cateheze, fie rostite în cadrul cultului, fie publicate în revistele noastre teologice. Numărul profesorilor laici cu astfel de

preocupări este apreciabil, dar nu ne propunem aici o inventariere exhaustivă a lor, ci doar exemplificarea câtorva dintre ei, pe care-i considerăm mai reprezentativi, pentru a demonstra că încrederea ce li s-a acordat a fost deosebit de benefică pentru misiunea învățătoarească a Bisericii. Predicarea cuvântului dumnezeiesc în cadrul cultului a profesorilor laici s-a desfășurat în cel puțin trei moduri: la paraclisele Facultăților și Seminariilor, cel mai adesea sub forma unor meditații rostite după slujbele de seară, la Catedrala Patriarhală (și catedralele mitropolitane sau episcopale), în cadrul Sfintei Liturghii, prin rotație cu ierarhii, preoții slujitori și preoții-profesori, la bisericile cărora le-au fost enoriași, prilejuind mare bucurie preotului și creștinilor prin faptul că un profesor de teologie îi onorează cu prezența și cu un cuvânt de învățătură (Gordon, 2003).

În actualitate, putem constata cu regret că, pe alocuri, s-a întrerupt tradiția predicării profesorilor la catedralele chiriarhale, nu doar a celor laici, ci și a clericilor, de asemenea și aceea de a se rosti meditații teologice la paraclisele de pe lângă instituțiile de învățământ teologic. S-a păstrat în schimb bunul obicei ca studenții teologi și elevii seminariști să rostească predici și cateheze la aceste paraclise, pe care le pregătesc în prealabil cu profesorii și asistenții de specialitate, dar trebuie să îi pomenim și pe masteranzi, doctoranzi și profesorii de religie care, pe lângă obligațiile de studiu și didactice, au și preocupări predicatoriale. Avem încă astfel de *apostoli* care publică predici în revistele teologice, iar unii dintre dâșii chiar predică efectiv în biserici, la anumite duminici și sărbători. Sunt mai puțini, poate, ca altădată, și pentru faptul că, acum, majoritatea covârșitoare a profesorilor de teologie sunt hitoroniți.

Concluzionând la cele expuse mai sus, laicii pot predica în cadrul cultului, dar numai cu binecuvântarea din partea episcopului sau a preotului. Acei laici care vor predica vor fi doar aceia care au o bună pregătire teologică, dublată de o ținută morală corespunzătoare, în condițiile în care slujirea lor la amvon reprezintă o contribuție reală și nu contravine ordinii statornicite în Biserică, anume, aceea că ierarhii și preoții sunt predicatori de drept divin, iar laicii predică doar prin îndreptățirea primită de la aceștia. În Constituțiile Apostolice este următoarea precizare: “Cel ce învață, chiar laic fiind, să fie încercat în cuvânt și curț în obiceiuri” (Stan, 1939, p. 82). Încercat adică verificat sau, cu alte cuvinte, care a dovedit, în scris și prin viu grai, acele calități intelectuale și morale ale propovăduitorilor abilitați cu slujirea cuvântului.

Predica nu este o taină pe care numai chiar slujitorul Sfintei Liturghii ar putea-o săvârși în mod exclusiv (Stan, 1939), conchide Părintele Liviu Stan. Asemenea, și părintele apusean Cyrille Argenti zice: „Harisma propovăduirii nu este

rezervată episcopilor și preoților. Doctorii (1 Corinteni 12, 29) sunt uneori laici. Sfântul Maxim Mărturisitorul și Nicolae Cabasila sunt exemple celebre ale marilor doctori laici ai Bisericii, strămoșii teologilor nostri laici contemporani” (Ivan, 1985, 535).

În ziua de azi, contribuția misionară a teologilor nehirotoniți s-a constituit într-un veritabil apostolat laic, bazat, pe faptul că el a fost organizat și îndrumat în stricta potrivire cu învățătura cea dreaptă a Bisericii (Gordon, 2003). Astăzi, Seminariile și Facultățile de Teologie de la noi și din alte țări „au profesori mireni care predau discipline în legătură cu învățătura creștină. Ei au însă aprobarea Bisericii, care a consimțit la numire și mai ales a consimțit la o lege care consfințește astfel de posibilități. Dacă și când acest consimțământ nu există, dascălii respectivi calcă porunca pe care o dă canonul de față (64 Trulan) și se fac pasibili de pedeapsa respectivă” (Gordon, 2003, p. 115). Acest comentariu reflectă situația anilor 1935, dar concordă întru totul cu realitatea actuală, de aceea l-am și reprodus.

Sintetizând, putem afirma că laicii care au binecuvântarea de a predica în cadrul cultului sunt profesorii de teologie, elevii seminariști, studenții, profesorii de religie, cursanții de la master și doctoranzii teologi. Această listă nu îi exclude total pe creștinii intelectuali neteologi, remarcați de episcopi sau preoți pentru calitățile lor deosebite în plan duhovnicesc, cărora li se poate acorda binecuvântare de a cuvânta, mai ales la anumite slujbe ocazionale. Însă, în afara cultului divin, toți creștinii sunt chemați să susțină misiunea învățătoarească a Bisericii, după îndemnul inspirat al Sfântului Apostol Pavel: „Iar voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată” (1 Corinteni 2, 9), mai ales pentru întoarcerea la dreapta credință a celor rătăciți, răsplata pentru această osteneală fiind cea scrisă, tot sub inspirație divină: „Să știe că cel ce a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui își va mântui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate” (Iacov 5, 20).

Acknowledgement

This work was co-funded by the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007 – 2013, project number POSDRU/187/1.5/S/155397, project title “Towards a New Generation of Elite Researchers through Doctoral Scholarships”.

References

[1] Chilea, S. (1967). Considerații omiletice actuale [Actual Omiletic Considerations]. *Ortodoxia*, 1, 65-78.

- [2] Coman, G. (1956). *Patrologie* [Patrology], București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- [3] Crouzel, H. (1999). *Origen, personajul-exegețomul duhovnicesc* [Origen, the Interpreter Personage, the Spiritual Man], traducere de Cristian Pop, Sibiu, Editura Deisis.
- [4] Floca, I. (2005). *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii* [The Orthodox Church Canons. Notes and Commentaries], (3rd ed.), Sibiu.
- [5] Gordon, V. (2003). *Biserica și școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale* [Church and School. Omiletics, Catehetics and Pastorals Analysis], București, Editura Christiana.
- [6] Ivan, I. (1985). Cine trebuie să predice în Biserică? [Who Should Preach in the Church]. *Mitropolia Olteniei*, 7-8. 526-543.
- [7] Origen (1981). *Scrieri alese* [Selected Writings], București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- [8] Popescu, T. M. (1996). *Biserica și cultura* [Church and Culture], București Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- [9] Stan, L. (1939). *Mireni în Biserică. Importanța elementului mirean în Biserică și participarea lui la exercitarea puterii bisericești. Studiu canonic-istoric* [Laics in the Church. The Importance of the Layman Element in the Church and His Participation in the Exercise of Church. History and Canon Study], Sibiu.